

РОЗДІЛ VII. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 347.254.+349.444:343.13

ПОНЯТТЯ „ЖИТЛО” В КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Літвінова І.Ф., к.ю.н.

Юридичний інститут Національного авіаційного університету

Розглянуто підходи до визначення поняття „житло” в кримінально-процесуальному законодавстві України.

Ключові слова: недоторканність, житло, інше володіння, права і свободи особи, забезпечення прав, охорона прав, захист прав.

Литвинова И.Ф. ПОНЯТИЕ "ЖИЛИЩЕ" В УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОМ УКРАИНЫ / Юридический институт Национального авиационного университета Украины, Украина

В статье рассмотрены подходы к определению понятий "иное владение" в уголовном процессе.

Ключевые слова: неприкосновенность, жилище, иное владение, права и свободы, обеспечение прав, охрана прав, защита прав.

Litvinova I.F. DEFINITION OF "DWELLING" IN CRIMINAL PROCEDURE LEGISLATION OF UKRAINE / Judicial institute of National aviation university of Ukraine, Ukraine

In the article author gives his own vision about the ways of constructing a definition of "dweeling" or "other possessions".

Key words: inviolability, other possessions, freedom and rights, ensuring of rights, secure of rights, protection of rights.

При з'ясуванні юридичної природи та змісту права особи на недоторканність житла чи іншого володіння певну складність створює невизначеність понять “житло” та “інше володіння” у чинному законодавстві [1, 290-291]. “На сьогоднішній день, – зазначає Б. Винник, – недостатньо глибоко і всебічно приділяється увага важливим питанням, пов’язаним із визначенням поняття і природи житла. Комплекс регулювання житлових відносин і особливості кожної з пов’язаних з таким регулюванням галузей права знайшло відображення у відмінностях і спільних ознаках поняття “житло” в конституційному та цивільному праві, формуванні загально-правового і галузевих понять житла” [2, 26].

Разом із тим відомо, що до числа факторів, які забезпечують ефективність дії норм права, належить однакове тлумачення їх змісту в правозастосовній діяльності [4, 100]. Відмінності у підходах до визначення понять “житло”, “інше володіння” можуть негативно вплинути на виконання завдань кримінального судочинства з розкриття злочинів, охорони прав та законних інтересів учасників процесу [4, 8].

На жаль, КПК України, на відміну від кримінально-процесуальних кодексів більшості країн пострадянського періоду, не містить визначення понять “житло” та “інше володіння”, хоча використовує ці терміни неодноразово (статті 14¹, 52¹, 52⁴, 106, 160, 177, 178, 190, 346). Щодо інших галузей права, то поняття “житло” в них наділяється змістом, який, враховуючи специфіку їх правового регулювання, має досить істотні відмінності.

Мета статті – визначити зміст поняття „житло” в кримінально-процесуальному законодавстві України.

Так, у конституційному праві поняття “житло” означає обране місце, адресно-географічні координати якого визначають приміщення, спеціально призначені для вільного проживання людини. Конституційно-правове поняття “житло” за змістом є ширшим ніж поняття “житлове

приміщення”, оскільки охоплює не лише житлові будинки, квартири та їх ізольовані частини, а й інші споруди, що традиційно використовуються для проживання (чум, яранга, циганська кибитка тощо). Іноземна судова практика деколи відносить до житла, що охороняється конституцією, навіть шалаші, намети та інші саморобні будівлі, якщо вони використовуються особою як будинок. “Слід звернути увагу на те, – наголошують автори одного з коментарів до Конституції України, – що Конституція України гарантує недоторканність не тільки житла, а й іншого володіння особи, тобто будь-якого приміщення, яке належить їй на законних підставах, – споруд господарчого призначення, службових або складських приміщень, гаражу тощо” [5, 159].

У цивільному праві під житлом, перш за все, розуміють об’єкт права власності та інших речових прав, що має особливий правовий режим. Житло є нерухомістю, з визначеними щодо неї правами, має чітке функціональне призначення – проживання фізичної особи, що обумовлює його особливу соціальну значимість.

У цивільному праві житло розглядають у вузькому і широкому розумінні. У вузькому розумінні житло – це призначений для постійного проживання і визначений цивільним правом різновид нерухомого майна, як складова частина загально-правового, конституційного інституту житла у виді обраного місця, адресно-географічні координати якого визначають приміщення, спеціально призначене для вільного проживання людини, яке становить поняття житла в широкому розумінні. Виходячи з цього, житло в цивільному праві розглядають як визначену законом нерухомість, призначену та придатну для постійного проживання, особливо складу річ у виді житлового приміщення (кімната) або єдиного інженерно-будівельного комплексу (квартира, будинок, садиба) обладнаних житлових і підсобних приміщень, прийнятих в експлуатацію приймальною комісією після будівництва чи реконструкції, зареєстрованих в органах реєстрації як відповідний вид житла, що мають окремий вихід і спільне призначення – задоволення потреби в житлі окремої фізичної особи чи їх об’єднань (сім’ї тощо) [6, 4].

За своєю структурою житло в цивільному праві являє собою сукупність житлових і нежитлових (підсобних) приміщень незалежно від їх співвідношення, якщо це відповідає встановленим вимогам щодо призначення і придатності приміщення для проживання.

У цій галузі права визначення поняття житла закріплено нормативно, однак тлумачиться воно в різних випадках неоднаково. Згідно зі ст.379 ЦК України житлом фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше приміщення, призначені та придатні для постійного проживання в них. Житло, за цією статтею, як зазначають автори одного з коментарів ЦК України, є поєднуючим поняттям, яке включає в себе житловий будинок, квартиру, садибу. Котедж, дачу, які розраховані на тривалий строк служби та призначені для проживання. Не можуть вважатися житлом окремі виробничі приміщення, вагончики, підвали, сараї, гаражі, збірно-розсувні, пересувні, контейнерні та інші подібні споруди, а також приміщення, призначені для тимчасового (готель, лікарня) або недобровільного (місця позбавлення волі) перебування особи [7, 260]. Поряд із цим, у цьому ж коментарі, але вже до ст.311 ЦК України, поняття “житло” набуває більш широкого змісту. Зокрема, під ним слід розуміти будь-яке приміщення, що призначене чи прилаштоване для постійного чи тимчасового проживання фізичних осіб. Цим поняттям охоплюються будинки, квартири, службові квартири, садиби, жилі кімнати, кухня, ванна, туалет, коридор, балкон, підвал, горище, прибудови, кімнати в готелях, гуртожитках, санаторіях та будинках відпочинку, палата в лікарні, каюта на пароплаві, купе у вагоні тощо [7, 209].

Аналізуючи ознаки житла, які виділяє ст.379 ЦК України, О.В. Воронова відзначає, що під призначеністю для проживання слід розуміти особливу властивість житла, як нерухомого об’єкта, обумовлену метою його створення (будівництва), а саме – для постійного проживання в ньому фізичних осіб. Тому житлові будинки гуртожитків, які не поділені на окремі квартири, а також службові квартири відносяться до житла (відповідно житловий будинок і квартира) і призначені для постійного проживання, але проживання в них обумовлене певним строком (період роботи на підприємстві або навчання в навчальному закладі). Придатність для постійного проживання – це відповідність фізичного стану житла вимогам, які пред’являються законодавством до житлових об’єктів. Підтримуючи думку вчених щодо необхідності виділення такої ознаки житла, як внесення до державного реєстру прав, О.В. Воронова, на підставі виділених ознак житла та його видів, дає наступне визначення поняття житла – це квартири та

житлові будинки без поділу на квартири, які призначені та придатні для постійного проживання в них і внесені, як такі, до державного реєстру прав на нерухоме майно та їх обмежень [8, 9].

На відміну від цивільного права, у житловому праві під житлом, перш за все, розуміють приміщення, призначені для проживання в них. Це не тільки житлові (в тому числі багатоквартирні) будинки та дачі, призначені для постійного проживання, але й відокремлені квартири та інші ізольовані приміщення (наприклад, окремі ізольовані кімнати в квартирах), гуртожитки, будинки-інтернати, спеціальні будинки для осіб похилого віку й інвалідів тощо.

Разом із тим, слід зазначити, що визначення поняття житла та іншого володіння в цивільному та житловому праві не є однозначним. Залишаються невирішеними низка питань, зокрема: чи належать до категорії житла самовільно збудовані приміщення (будинки, гаражі, підсобні приміщення), допоміжні та підсобні приміщення, а також службові приміщення, як співвідносити поняття “житлові будинки та житлові приміщення” і “житло” та ін.

Зазначені вище розбіжності в розумінні поняття житла та іншого володіння особи в цивільному та житловому законодавстві, непрості реалії буденного життя в сфері реалізації права громадян на житло, відсутність нормативного закріплення цих понять у кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві неминуче породжують значні труднощі правозастосування в діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, суду під час провадження в кримінальних справах. Більше 85% опитаних нами слідчих визнали відсутність нормативного роз'яснення термінів “житло” та “інше володіння” прогалиною кримінально-процесуального законодавства, що створює значні труднощі при прийнятті відповідних рішень у кримінальних справах. Більше того, відсутність роз'яснення понять житла та іншого володіння в КПК України, дає привід практичним працівникам вважати, що в разі необхідності визначити те чи інше приміщення, об'єкт як житло чи інше володіння особи, слід керуватися цивільним законодавством (25% опитаних), житловим законодавством (25%), кримінальним законом (45%), іншими нормативними актами, у тому числі відомчими (5%).

У положеннях КК України поняття житла використовується при формулюванні окремого складу злочину у виді порушення недоторканності житла (ст.162), кваліфікуючої ознаки деяких злочинів (статті 185-187), а також окремої обставини, що виключає злочинність діяння, оскільки відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення є правомірною дією (ч.5 ст.36). Пленум Верховного Суду України в п.30 постанови “Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності” від 25 грудня 1992 року № 12 роз'яснив, що житло – це приміщення, яке призначене для постійного чи тимчасового проживання людей (приватний будинок, квартира, кімната в готелі, дача, садовий будинок тощо), а також ті його складові частини, які використовуються для відпочинку, зберігання майна або задоволенні інших потреб людини (балкони, веранди, комори тощо) [9]. Поряд із цим, як зазначає В.Т. Маляренко, при застосуванні норм КК України судова практика здійснює більш широке тлумачення поняття житла. Так, при кваліфікації ряду злочинів, таких як крадіжка, грабїж, розбій, пов'язаних із проникненням у житло, суди визнають за житло і готельні номери, і вагонні купе, і туристичні палатки, і лікарняні та санаторні палати тощо, тобто всі ті приміщення, у яких проживає людина постійно чи тимчасово (за винятком, звичайно, каналізаційних шахт, трансформаторних будок та інших аналогічних місць притулку певної категорії осіб), що не співпадає з нормами цивільного чи житлового права [10, 80].

Крім того, у КК України поряд із терміном “житло” використовуються терміни “житлова площа” (ст.167) та “житлове приміщення” (ст.444).

Усвідомлюючи важливість питань захисту власності в нормах усіх галузей права, забезпечення недоторканності житла в сфері кримінального судочинства, недопустимості свавільного тлумачення та вирішення питань, пов'язаних з обмеженням цього конституційного права кожної особи, законодавці більшості пострадянських країн розкрили поняття житла в тексті кримінально-процесуальних кодексів. Зокрема, п.10 ст.5 КПК Російської Федерації визначає житло як індивідуальний житловий будинок із жилими та нежилими приміщеннями, що входять до нього, житлове приміщення незалежно від форми власності, котре належить до житлового фонду і використовується для постійного чи тимчасового проживання, а також будь-яке інше приміщення чи забудова, що не належать до житлового фонду, але використовуються для тимчасового проживання [11].

У п.6 ст.6 КПК Республіки Білорусь житло визначене як приміщення, що призначене для постійного чи тимчасового проживання людей (індивідуальний будинок, квартира, кімната в готелі, дача, садовий будиночок тощо), а також ті його складові, що використовуються для відпочинку, зберігання майна чи задоволення інших потреб людини (балкони, засклені веранди тощо) [12].

У КПК Республіки Молдова поняття “житло” розкривається як помешкання чи будова, що призначене для постійного чи тимчасового проживання однієї чи декількох осіб (будинок, квартира, дача, номер у готелі, каюта на морському або річковому судні), а також безпосередньо прилеглі до нього приміщення, що разом утворюють єдине ціле (веранди, тераси, мансарди, балкони, підвали та інші місця загального користування). Цим же поняттям у кодексі охоплюються також приватні земельні ділянки, автомобіль, морське чи річкове судно, робочий кабінет (п.11 ст.6) [13].

У п.42 ст.7 КПК Республіки Казахстан міститься подібне формулювання поняття житла. Ним визнається приміщення чи будова для тимчасового чи постійного проживання однієї або декількох осіб, у тому числі: власні чи орендовані квартира, будинок, садовий будинок, готельний номер, каюта; безпосередньо прилеглі до них веранди, тераси, галереї, балкони, підвал і горище житлової будови, крім багатоквартирного будинку, а також річкове чи морське судно [14]. Аналогічне розуміння поняття житла (за винятком річкового чи морського судна) міститься і в ст.5 КПК Киргизької Республіки [15]. У КПК Вірменії поняттям житло охоплюється не тільки приміщення та споруда (аналогічно до відповідного положення КПК Республіки Казахстан), а й приватні автомобіль, річкове чи морське судно, а також особисті службовий кабінет і автомобіль, персональна художня майстерня (п.46 ст.6).

Як бачимо, сучасне розуміння поняття “житло” в сфері кримінального судочинства включає до нього широке коло приміщень, споруд і об'єктів, у яких особа (декілька осіб) безпосередньо проживає (постійно чи тимчасово), займаючи його на праві власності чи оренди, використовує для відпочинку, зберігання майна чи задоволення інших потреб, і які можуть бути як сумісними з квартирою, будинком (веранда, тераса, балкон, мансарда, підвал, горище тощо), так і знаходитись на певній відстані від них, але в межах володіння особи (морське чи річкове судно, робочий кабінет, автомобіль тощо). Остання із зазначених обставин свідчить про змістову близькість понять житла та іншого володіння.

Не випадково, Європейський суд з прав людини, вирішуючи конкретні справи, тлумачить поняття “житло” як місце, де особа постійно проживає, незалежно від форми чи підстави такого проживання, у тому числі облаштоване особою помешкання, навіть якщо таке облаштування було здійснене з порушенням національного законодавства; приміщення за наявності права власності, де особа мала намір проживати; власність, яку особа щороку займає протягом значного проміжку часу; деякі приміщення, інша нерухомість, пов'язані з професійною діяльністю особи, зокрема офіси адвокатів, комерційні службові приміщення. Так, розглядаючи справу “Пантелеєнко проти України” 2006 р., Європейський Суд із прав людини у своєму рішенні по цій справі визнав, що обшук офісу заявника призвів до порушення, у значенні ст.8 Конвенції про захист прав людини та основних свобод, його права на повагу до житла [16].

Слід зазначити, що до цього часу питання про те, що слід вважати житлом, залишається неоднозначним як в юридичній літературі, так і в судовій практиці.

У літературі висловлювалась думка, що до житла слід прирівняти: транспортні засоби, що перебувають у приватній власності чи тільки в користуванні громадян; особисті гаражі, незалежно від місця їх розташування; купе потягів і каюти пароплавів [17, 94]. Деякі автори під житлом розуміли також палати в санаторії, будинку відпочинку, палатки та інші приміщення, призначенні (тимчасово або постійно) для проживання в них людей [18, 488; 19, 208], земельні ділянки, на яких розташовані особисті будинки громадян [20, 69].

Поряд із цим, судову практику того часу визначало поняття житла, сформульоване в постанові Пленуму Верховного Суду СРСР від 5 вересня 1986 року № 11, відповідно до якої житло визначалось як приміщення, що призначене для постійного чи тимчасового проживання людей, а також такі складові частини житла (єдиного приміщення), у яких люди тимчасово можуть не знаходитися чи безпосередньо не проживати. Згідно з цією ж постановою до житла не можуть належати дворові споруди, що не використовуються для проживання людей, погребі, амбари,

гаражі та інші приміщення, відокремлені від дворових споруд [21, 184]. Однак, незважаючи на тлумачення поняття житла вищою судовою інстанцією, в судовій практиці не було єдиного розуміння цього інституту. Так, Пленум Верховного Суду РСФСР рекомендував визнавати житлом каюту пароплаву, яка на період плавання є житлом для його команди, а також “вагончики”, палатки та інші приміщення, спеціально облаштовані для проживання громадян, які мешкають в них на період будівництва, під час полювання, геологічних розвідок тощо. У той же час, у конкретній кримінальній справі суд не визнав житлом купе потягу, мотивуючи своє рішення тим, що потяг є транспортним засобом и для проживання в ньому людей не призначений [22, 14].

На думку В.Т. Маляренка, в Україні під поняттям “житло” в кримінально-процесуальному розумінні слід розглядати: а) особистий будинок зі всіма приміщеннями, які призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, а також ті приміщення, які хоча й не призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, але є складовою будинку; б) будь-яке житлове приміщення, незалежно від форми власності, яке належить до житлового фонду і використовується для постійного або тимчасового проживання; в) будь-яке інше приміщення або забудова, які не належать до житлового фонду, але використовуються для тимчасового проживання. Тобто це можуть бути приватний будинок, квартира в будинку будь-якої форми власності, окрема кімната в квартирі, дача, садовий будиночок, кімната в гуртожитку, номер у готелі, лікарняні та санаторні палати, кімнати баз відпочинку, туристичні палатки тощо. В окремих випадках, наприклад при тривалому перебуванні, тимчасовим житлом можуть бути визнані купе поїздів та каюти кораблів. Що стосується приміщень у місцях ув'язнення та в казармах військовослужбовців, то з урахуванням специфіки перебування в них контингенту В.Т. Маляренко визнає, що допустити обмеження права на недоторканність житла і проникнення в них на тих же умовах, що і в житло, неможливо [10, 82].

Аналогічну пропозицію щодо змісту поняття “житло” в кримінально-процесуальному розумінні відтворює в своїй роботі Б. Винник. Так само він зазначає про специфіку перебування осіб у казармах і місцях позбавлення волі, котра позбавляє цих осіб можливості обмеження права на недоторканність житла і проникнення в них на загальних умовах. Хоча і це, він визнає досить цікавим і спірним питанням [2, 30].

Не зовсім зрозуміло, яку специфіку перебування контингенту мають на увазі автори стосовно місць позбавлення волі та казарм військовослужбовців. Мабуть те, що в цих установах у визначених відомчими нормативними актами випадках можливе проникнення до камер і кімнат для проведення в них, наприклад, огляду. Разом із тим, таке входження можливе й до лікарняних і санаторних палат, кімнат баз відпочинку, номерів у готелі задля проведення медичного обстеження чи прибирання. Більше того, називаючи це питання спірним, Б. Винник, очевидно, визнає суперечливість будь-якого, у тому числі і зазначеного виключення, з загального правила про недоторканність житла, встановленого і гарантованого Конституцією України. Крім того, визнаючи житлом лікарняні та санаторні палати, кімнати баз відпочинку, туристичні палатки, купе поїздів та каюти кораблів і враховуючи те, що їх займають, як правило, декілька осіб, територія тимчасового перебування кожної з яких в цих приміщеннях чітко не визначена, виникає питання, чи є входження до такого приміщення з дозволу однієї особи проникненням до житла інших осіб, які такого дозволу не давали. Так само у разі необхідності проведення огляду, обшуку або виїмки в таких приміщеннях стосовно конкретної особи, суд, даючи дозвіл на їх проведення у своїй постанові зазначить адресу, координати розташування загального приміщення, де планується провести ці дії, і в такому випадку виявляється, що огляду, обшуку будуть піддані і місцеперебування інших осіб, які жодного відношення до кримінальної справи не мають, тим самим відбуватиметься обмеження їх права на недоторканність житла без відповідних підстав стосовно них. Мабуть для таких випадків знову ж таки прийдеться встановлювати винятки.

На нашу думку, не слід формулювати винятки (а їх і бути не може) із загального правила про недоторканність житла та іншого володіння особи, натомість необхідно чітко визначитись з відповідними поняттями.

Безумовно, чітке визначення понять “житло” та “інше володіння” в кримінально-процесуальному законодавстві є необхідним для більш ефективного забезпечення права громадян на їх недоторканність. При цьому, слід підтримати позицію Г.Ю. Рунова про те, що

термін “житло” має використовуватись для позначення одного й того ж поняття в Конституції України, а також в КК України та КПК України, оскільки Основний закон гарантує людині право на недоторканність житла, у КК України передбачається кримінальна відповідальність за порушення його недоторканності, а КПК України визначає процедуру недопущення порушення недоторканності житла громадян. Очевидно, що в них зміст поняття “житло” відрізнятиметься від змісту цього поняття в інших галузях права [23, 320].

Однак, чи виправданим буде запропонований у літературі підхід до вирішення цього питання (чим ширше це поняття, тим краще захищений громадянин від незаконних вторгнень [17, 93] з огляду на специфіку кримінально-процесуальної діяльності, необхідність виконання завдань кримінального судочинства з швидкого і повного розкриття злочинів та охорони прав і законних інтересів осіб, які, зокрема, постраждали від вчинення злочину?

З цього приводу В.Т. Маляренко зазначає, що Україна, передбачаючи недоторканність не тільки житла, а й іншого володіння особи, встановлює більш широкі права особи, ніж це передбачено Європейською конвенцією, і цим створює для правоохоронних структур більш складні умови діяльності, ніж вони передбачені в країнах Європи та в Росії [10, 77]. Разом із тим, багаторічні світові тенденції до встановлення та посилення гарантій права власності, захисту житла та іншого володіння визначають і позицію судових органів при вирішенні відповідних справ. За ті роки, що пройшли з моменту внесення до КПК України змін і доповнень, пов'язаних із необхідністю отримання судового дозволу на проникнення до житла та іншого володіння особи, судова практика йде шляхом забезпечення додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина, враховуючи положення ст.64 Конституції України про те, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Таким чином, на нашу думку, поняттям житла повинні охоплюватися приміщення (споруди, будівлі, забудови), які пов'язані з можливістю реалізації особою природного права на проживання, тобто ті, що придатні та використовуються для проживання в них і задоволення інших потреб людини, пов'язаних з проживанням, оскільки неможливо говорити про житло без визнання можливості проживання в ньому. Житло може бути як постійним, так і тимчасовим, як стаціонарним, так і пересувним. При цьому житло є різноманітним за своєю структурою. Інколи житло складається з власне житлової площі (кімнати в гуртожитках, комунальних квартирах), частіше з сукупності згрупованих у певному порядку житлових і підсобних приміщень (квартира), а також приміщень допоміжного призначення, що утворюють єдиний комплекс (особистий житловий будинок). Не повинно впливати на визнання житлом первинне призначення приміщення, що на момент вирішення питання про необхідність проникнення в нього, є місцем проживання людей.

У зв'язку з цим **житлом у кримінально-процесуальному значенні** пропонуємо вважати особистий будинок із житловими та іншими приміщеннями, що є складовими частинами єдиної споруди, інші житлові приміщення незалежно від форми власності, що входять до житлового фонду, а також приміщення, що не входять до житлового фонду, але використовуються для тимчасового проживання. При цьому, визначальним для визнання того чи іншого приміщення житлом має бути факт належності цього приміщення до житлового фонду, а в іншому випадку – факт проживання особи в ньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тульчевська Н.В. Проблематика законодавчого визначення поняття “житло” / Н.В. Тульчевська // Держава і право. – 2008. – Вип. 40. – С. 290-295.
2. Винник Б. Поняття “житло” в законодавстві України та його правове значення / Б. Винник // Юридичний журнал. – 2005. – № 3. – С. 26-30.
3. Елисеєв С.А. Кража социалистического и личного имущества граждан, соединенная с проникновением в помещение, хранилище, жилище / С.А. Елисеєв // Актуальные вопросы борьбы с преступностью. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 1984. – С. 100-106.
4. Борець Т.О. Проведення слідчих дій в житлі чи іншому володінні особи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09 “Кримінальний процес та

криміналістика; судова експертиза” / Борець Тетяна Олександрівна; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2009. – 16 с.

5. Конституція України: Науково-практичний коментар. Ред. колегія: Тацій В.Я., Битяк Ю.П., Грошевой Ю.М. та ін. – Х.: Право, К.: Видавничий дім “Ін Юре”, 2003. – 806 с.
6. Скаржинський М.В. Житло як об’єкт цивільно-правових відносин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 “Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право” / Микола Володимирович Скаржинський. – К., 2006. – 21 с.
7. Цивільний кодекс України: Коментар / за заг. ред. Харитонова Є.О., Калітенко О.М. Вид. 2-е, із змін. – Х.: ТОВ «Одісей», 2004. – 856 с.
8. Воронова О.В. Підстави набуття права власності на житло: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 “Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право” / Ольга Василівна Воронова. – К., 2005. – 18 с.
9. О судебной практике по делам о преступлениях против личной собственности граждан: Постановление Пленума Верховного Суда СССР от 5 сентября 1986 г. № 11 // Сборник постановлений Пленумов Верховных Судов СССР и РСФСР по уголовным делам. – М., 2000. – С. 182-185.
10. Маляренко В.Т. Про недоторканність житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства / Маляренко В.Т. // Кримінальний процес України: Стан та перспективи розвитку: [навч. посібник]: вибрані наукові праці. – К.: Ін Юре, 2004. – С. 74-103.
11. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации. – М.: ИНФРА-М, 2004. – 704 с.
12. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь. – Минск, 1999. – 196 с.
13. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова. – Кишинев, 2003. – 184 с.
14. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан. – Алматы, 2003. – 232 с.
15. Уголовно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики. – Бишкек, 1999. – 125 с.
16. Рішення Європейського Суду з прав людини в справі “Пантелеєнко проти України” від 29 червня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.khpg.org.ua/index.php?id=1193916739>.
17. Петрухин И.Л. Личная жизнь: пределы вмешательства / И.Л. Петрухин. – М.: Юрид. лит., 1989. – 192 с.
18. Уголовный кодекс Украинской ССР: научно-практический комментарий / под ред. В.И. Зайчука. – К.: Политиздат, 1978. – 684 с.
19. Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Часть Особенная / под ред. А.Я. Светлова, В.В. Сташиса. – К.: Наукова думка, 1985. – 455 с.
20. Чворткін М.І. Процесуальні гарантії забезпечення підозрюваному та обвинуваченому права на захист на стадії досудового слідства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / Михайло Ісаакович Чворткін. – К., 1997. – 25 с.
21. Постановление Пленума Верховного Суда СССР от 5 сентября 1986 г. № 11 «О судебной практике по делам о преступлениях против личной собственности граждан» // Сборник постановлений Пленумов Верховных Судов СССР и РСФСР по уголовным делам. – М., 2000. – С. 182-185.
22. Бюллетень Верховного Суда СССР. – 1984. – № 3; Бюллетень Верховного Суда РСФСР. – 1986. – № 2.
23. Рунов Г.Ю. До проблеми визначення поняття “житло” у нормативно-правових актах України: кримінально-правовий аспект / Г.Ю. Рунов // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених. – Сімферополь, Таврія 2006. – Вип. 9. – С. 313-321.